

«Сейфуллин оқулары – 18: «Жастар және ғылым – болашаққа көзқарас» халықаралық ғылыми - практикалық конференция материалдары = Материалы международной научно-практической конференции «Сейфуллинские чтения – 18: « Молодежь и наука – взгляд в будущее» - 2022.- Т.ІІ, Ч.ІІІ. – Б.235-237

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҚҰРАМА АЗЫҚ ӨНДІРІСІНІҢ ЖАҒДАЙЫ МЕН ДАМУ БОЛАШАҒЫ

Максимова Д.Ж., 4 курс студенті

Сейфуллин атындағы Қазақ агротехниклық университеті, Нұр-Сұлтан қ.

Қазақстанда АӨК салаларының қалыптасуы аумақтық және аймақтық сипатқа ие. Агроөнеркәсіптік кешеннің даму деңгейі келесі факторларға байланысты: кен орындары мен ресурстар көздерінің шалғайлығы; қымбат емес энергия көздерінің болуы; инфрақұрылымның даму деңгейі; өндірістік қызметке қажетті еңбек, материалдық және басқа ресурстармен қамтамасыз ету. Бүгінгі таңда Қазақстанның агроөнеркәсіп кешені экономиканың тұрақты дамып келе жатқан салаларының бірі, сонымен қатар бизнес үшін экономикалық тартымды сала болып табылады.

Агроөнеркәсіп кешенінің негізгі салалары келесі салаларда: шикізат секторы және ауыл шаруашылығы; тау-кен және өңдеу өнеркәсібі; қызметтер; жаңа перспективалық салалық және салааралық бағыттар.

Агроөнеркәсіп кешенінің негізін ауыл шаруашылығы құрайды, ал жоғарыда көрсетілгендей, қызмет көрсету және өңдеу салаларын құрайды. Сондықтан агроөнеркәсіп кешені үш буыннан немесе өндірістің үш сатысынан тұрады, ал агроөнеркәсіптік кешеннің жалпы үлгісі әдетте үш негізгі бағытты қамтиды деп есептеледі:

- ауыл шаруашылығына арналған өндіріс құралдарын өндіретін салалар және ауыл шаруашылығы шикізатын өңдейтін салалар;
- іс жүзінде ауыл шаруашылығы (егіншілік және мал шаруашылығы);
- ауыл шаруашылығы шикізаты мен азық-түлік өнімдерін өнеркәсіптік өңдеу мен өткізуге арналған салалардың жүйесі: тамақ, жеңіл өнеркәсіп, дайындау жүйесі, ауыл шаруашылығы өнімдерін тасымалдау, сақтау және өткізу.

Қазақстанның агроөнеркәсіптік кешенін мемлекеттік басқару құрылымы агроөнеркәсіп кешеніне су шаруашылығы, орман және балық шаруашылығы сияқты ауыл шаруашылығымен байланысты дербес салаларды төртінші саламен толықтырады. [1]

Қазақстанның жемшөп өнеркәсібінде қалыптасқан жағдайды қарастырайық. Елімізде жалпы жылдық өндірістік қуаты 1 миллион тонна жем шығаратын 20 кәсіпорын жұмыс істейді. Агроөнеркәсіптік кешен құрылымында құрама жем өндірісі жалпы қуаттылығы жылына 694 мың тонна болатын 114 цехта ұйымдастырылған, оның ішінде 98 цех шаруа және фермер қожалықтарында орналасқан, қалғандары шаруашылық аралық. Статистика агенттігінің мәліметінше, соңғы жылдары мал азығын өндіру

көлемі жыл сайын 5-7 пайызға артып келеді.

Осылайша, ID-Marketing маркетинг агенттігінің жаңа есебі Қазақстанда жем өндірісі 2016 жылғы 735 мың тоннадан 2018 жылы 1,27 миллион тоннаға дейін өскенін көрсетті, оның ішінде азықтың 71 пайызы құс өсіруге, 18 пайызы мал өсірушілерге сатып алынған, ал 6% шошқа өсірушілер. Сонымен қатар, елімізде ірі құс фабрикаларына өнімдерін өткізетін жеке жем зауыттары әлі де аз. Үкімет 2018-2027 жылдар аралығында жоспарлағандай. Құрама жем барлық қазақстандық құс өндірушілерді олармен қамтамасыз ету үшін көп мөлшерде өндірілетін болады.

2008 жылға дейін премикстер мен белок-витамин-минералды концентраттар (БВМК) Қазақстанға шетелден әкелінді. Дегенмен, соңғы кездері ел ішінде бұл өнімдердің көлемі жыл сайын артып келеді. Осыдан 10 жыл бұрынғы жағдайды талдасақ, 2010 жылы деп айтуға болады. 2008 жылмен салыстырғанда БВМК өндірісі 2,6 есеге – 22 мың тоннаға дейін өсті, ал 2011 ж. - 28 мың тоннаға дейін. Дәл осындай өсу қарқыны содан кейін премикс өндірісінде байқалды, ол 2010 жылмен салыстырғанда 36,6%-ға ұлғайып, 2011 жылы 12,2 мың тоннаны құрады. [2].

Құрама жем өндірісінің қол жеткізілген деңгейі бүгінгі таңда мал шаруашылығының сұранысын сандық жағынан да, сапалық жағынан да қанағаттандырмайды. Концентрлі жемді тұтынудың жалпы көлемінде олардың үлесі 20%-дан аспайды, бұл ретте 3,0 млн тоннаға жуық астық қарапайым қоспалар немесе жай ұсақталған күйде пайдаланылады. Есептер көрсеткендей, 2020 ж. мал, құс және балық шаруашылығының қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін республикада толық жем өндірісінің көлемін жылына 3,0 млн тоннаға дейін, яғни 3 есеге ұлғайту қажет. Елдің жемшөп өнеркәсібі ауыл шаруашылығы жануарларының, құс пен балықтың барлық дерлік түрлері мен жас топтарына арналған жем шығарады. Құрама жемді пайдалану жануарлардың қоректік және биологиялық белсенді заттарға қажеттілігін теңестіруге мүмкіндік береді. Бұл кезде малдың өнімділігі 15-20% және одан да көп артып, өнім бірлігіне жем шығыны азайып, өнім сапасы арта түсетіні белгілі.

Тендестірілген жемге қол жеткізу үшін олардың құрамына 15 немесе одан да көп компоненттер енгізіледі. Бұл ретте шикізаттың көптеген түрлері пайдаланылады: астық және бұршақ дақылдары, жануарлардан алынатын өнімдер, тамақ және өңдеу өнеркәсібінің әртүрлі салаларының қосалқы өнімдері, минералды шикізат, биологиялық белсенді қоспалар және т.б. , отандық зерттеушілер қант қалдығы өндірісін пайдаланып, жаңа жем өндіру сияқты жаңа тәсілдерді табуда. Бұл жем өнеркәсібінің ассортиментін кеңейтудегі жаңа көзқарас.. [3]

Қазақстанда жем зауыттары негізінен облыс орталықтары мен қалаларда орналасқан. Сондай-ақ бұл елді мекендерде әртүрлі өңдеуші өнеркәсіп орындары бар. Ең алдымен бұл астық өңдеу кәсіпорындары (диірмендер, жарма зауыттары) және тамақ өнеркәсібі кәсіпорындары (ет өңдеу, крахмал, консервілеу, май-май, сүт, алкоголь және т.б.). Бұл кәсіпорындарда құрама жемге енгізуге жарамды қоспалар әзірлей отырып, қалдықсыз технологияларды енгізу құрама жем өндірісінің шикізат базасын айтарлықтай

кеңейтеді. Осылайша, eldala.kz хабарлағандай, «Қарағанды-Осетр» серіктестігі 2022 жылы балық пен ауылшаруашылық жануарларына арналған түйіршіктелген байытылған жасыл жем өндіру және өңдеу бойынша жем зауытын іске қосуды жоспарлап отыр. [4]

Айта кетерлігі, дүние жүзінің барлық елдерінде жем-шөп бағасы жыл сайын өсіп келеді. Ал оларды өндіруге қажетті ресурстар азайып барады. Сонымен қатар, көптеген жем құрамдас бөліктері тапшы болды, ал кейбіреулері басқа мақсаттарға пайдаланылады. Дәстүрлі энергетикалық ресурстардың қымбаттауы мен қысқаруы рационға 80%-ға дейін және одан да көп дәнді құрамдас бөліктерді қосу қажеттілігін тудырды, бұл теңгерімсіз жемге әкеледі және биологиялық құнды өнімдерді қамтамасыз етпейді. Осыған байланысты мал азықтық өнімдердің жаңа түрлерін іздестіру және шикізатты тиімді пайдаланудың ұтымды технологиясын жасау өте өзекті. Бұл мәселелердің өзектілігі соңғы жылдары республикада мал азықтық базаның әлсіздігінен, ақуыздық-энергетикалық жемшөптің, биологиялық белсенді заттардың жетіспеушілігінен мал өнімділігінің өсуі айтарлықтай тежеліп отырған кезде айқын бола бастады. рациондар мен жемшөп құрамында қандай өрескел ауытқуларға жол беріледі. [2].

Республикада тәуелсіздік алғанға дейін салынған құрама жем кәсіпорындары енді тұтынушыны қолжетімді бағада сапалы жем-шөппен қамтамасыз ете алмай отыр. Сондықтан бұл қуаттардың жартысынан көбі бос тұр. Сонымен қатар, көптеген мал шаруашылықтары құрама жемді шетелден сатып алуға мәжбүр. Ең жақсы жылдардың өзінде сұраныстың жартысынан азын қамтамасыз ететін бұршақ дақылдарының өндірісінде де жағдай қиын. Соңғы жылдары олардың жалпы өнімі 150 мың тоннадан аспайды. Бұл сома жетпейді, кем дегенде 600 мың тонна қажет. Өсімдік және жануар текті жеммен қамтамасыз етілу, микробиологиялық синтез 8-10% ғана. Ал нәтижелі жұмыс істеу үшін мал шаруашылығына 350 мың тоннадай соя ұнтағы қажет. Оларды өндіру көлемін ұлғайту бойынша тиісті шаралар қабылдамасаңыз, майлы дақылдарды, азық-түлік қалдықтарын қайта өңдеу бойынша жаңа қуаттарды жасамасаңыз, мұның бәрі Қазақстанның шикізатқа толықтай импорттық тәуелділігіне әкеледі. Дамыған елдердегі стандарттармен салыстырғанда мал шаруашылығындағы азық шығыны жоғары.

Бұрынғыдай құрама жемде астық компоненттері 75%-дан астам, ЕО елдерінде 30-40%-ды құрайды. тереңдетілген астық дайындау кәсіпорындарында өнімділігі тәулігіне 100 тоннаға дейін жететін 28 жем цехын және агроөнеркәсіптік кешендерде және шаруа қожалықтарында ауысымына 20 тоннаға дейінгі модульдік үлгідегі 72 цех салу ұсынылады. Сонымен қатар, жұмыс істеп тұрған 20 жем зауытын қайта құру және техникалық қайта жарақтандыру жұмыстарын жүргізіп, жаңа озық технологияларды енгізу қажет. Алдағы жылдары жем өндіру көлемін 3 есеге арттыру қажет болғандықтан, осыған байланысты Қазақстанның ет өңдеу кәсіпорындары ресурстарды толық пайдаланған жағдайда 7000 тонна құрғақ мал азығын, 650 тонна жем немесе 1000-ға жуық өнім бере алады. тонна техникалық май, жылына 750 тонна ет сорпасы. Сүт өнеркәсібі қолданыстағы қуаттарда 3000 тонна майсыздандырылған құрғақ сүт өндіре алады. Өлген мал

мен құстың өлекселерінен 4000 тоннаға дейін ет-сүйек ұнын өндіруге болады. Мал шаруашылығының қажеттіліктері үшін жылына 300 мың тонна түрлі азық- түлік қалдықтарын пайдалануға болады. Сонымен қатар, қызылша целлюлозасы, сүзгі торты, винас және басқа да қалдықтарды пайдалануға болады. Барлық қалдықтарды мал азығына пайдалану жылына қосымша кемінде 700 мың тонна жем бірлігін алуға мүмкіндік береді.

Бұл саланың жоғары сапалы және бәсекеге қабілетті деңгейіне жету үшін, ең алдымен, саланың шетелден әкелінетін шикізатқа тәуелділігін жою қажет. Қазақстан субсидиялар арқылы өзінің жоғары сапалы мал азығын өндіруді ынталандыруы керек. Ғылыми- зерттеу институттары белоктың жергілікті балама көздерін табу үшін одан әрі қадамдар жасауы керек; егіс алқаптарының құрылымын, астық, бұршақ және майлы дақылдардың сорттарын іріктеуді жем өнеркәсібінің қажеттіліктерімен байланыстыру.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Анализ отрасли «Сельское хозяйство», Алматы 2019 г
2. Абдигапар, Д. В. Современное состояние и перспективы развития комбикормового производства в Республике Казахстан / Д. В. Абдигапар, Н. А. Данияров, Р. Б. Сексенбаев, Ж. С. Минбаев. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2014. — № 19 (78).
— С. 163-164. — URL: <https://moluch.ru/archive/78/13634/> (дата обращения: 11.03.2022).
- 3 <https://rpf.kz/?p=1517> -официальный сайт ТОО «КазНИИППП»
- 4 <https://eldala.kz/novosti/kazahstan/5777-kombikormovyy-zavod-zapustyat-v-karagande-v-2022-godu>
- 5 Роба Е. Л., Захарченко С. А., Бока А. А. Биологическая оценка комбикормов разной крупности для крупного рогатого скота. — М: Труды ВНИИКП, 2000, вып 15.
- 6 Глебов Л. А. Скорость удара полного измельчения зерна при производстве комби- кормов. — Мукомольно-элеваторная и комбикормовая промышленность, 1993, № 3.
- 7.Madenova, K.M. et al. 2020. Influence of Innovative Economic Model on the Development of Cattle Breeding in Kazakhstan. //Journal of Advanced Research in Law and Economics, Volume XI, Summer, 3(49): 925 – 938. DOI: 10.14505/jarle.v11.3(49).28. Available from: <http://journals.aserspublishing.eu/jarle/index>
- 8 Ж.Х. Кажиева, А.Е. Агумбаева животноводство урджарского района восточнока- захстанской области: состояние и проблемы//Проблемы агрорынка, № 3, 2021, с. 108-116

Ғылыми жетекшісі: э.ғ.к., қауымдастырылған профессор –Агумбаева А.Е.